

*Ілона Таміліна***РЕЙГОЛЬД МОРІЦЕВИЧ ГЛІЄР – КОМПОЗИТОР І
ДИРИГЕНТ У КОНЦЕРТНОМУ ЖИТТІ КИЄВА
(1913–1920)¹**

Р.М. Глієра з Києвом пов'язує дуже багато: тут він народився (в сім'ї майстрів музичних інструментів, 1875 р.), навчався в гімназії та в Київському музичному училищі (1891–1894), написав перші інструментальні твори.

У вересні 1913 року, на запрошення В.В. Пухальського, Р.М. Глієр переїздить до Києва. Спочатку обіймає посаду професора Київської консерваторії за класами теорії композиції, камерно-інструментального ансамблю, оркестрового та оперного, а пізніше, від 1914 року, очолює консерваторію (до 1920 р.). Р.М. Глієр стає одним із засновників консерваторії: керує закладом протягом його становлення у найскладніших історичних умовах, формує педагогічний колектив, створює нові навчальні програми, прагне до ґрунтовної підготовки музичних кадрів, організує композиторський факультет, започатковує такі навчальні колективи та класи Київської консерваторії, як симфонічний оркестр, оперний клас, клас інструментального ансамблю, клас органу та ін., запрошує на роботу видатних музикантів². У київський період – 1913–1920 – Р.М. Глієр як виконавець знаходився в центрі музичного життя, незважаючи на історично складну ситуацію. Саме ці сторінки музичної історії ви-

¹ Статтю створено на основі одноіменної дипломної роботи автора. Диплом написано під керівництвом доктора мистецтвознавства, професора О.С. Зінкевич на кафедрі історії музики у Київському інституті музики імені Р.М. Глієра у 2009 р.

² Детальніше про діяльність Р.М. Глієра в Київській консерваторії див.: дипломну роботу А.І. Слис «Р.М. Глиэр в Киевской консерватории». – К., 1979. – 113 с.; а також статтю А.І. Слис-Кревської «Р.М. Глієр – директор Київської консерваторії» у цьому збірнику.

світлені неповністю, що підкреслює *актуальність* статті. *Мета статті* – детально відтворити діяльність Р.М. Глієра у цей період крізь призму публікацій київських газет і свідчень сучасників.

Р.М. Глієр-композитор досить яскраво виявив себе протягом київського періоду. У 1913–1920 роках Р.М. Глієр написав: 12 романсів для голосу та фортепіано (ор. 63, 1913 р.), симфонічну поему «Тризна» (1911–1915); хоровий септет «Ой, у полі жито», хор а саррелла «Було літо», симфонічну поему для читця та оркестру «Подражаніє Іезекіїлю» (на слова Т. Шевченка, 1919); музичне оформлення до драматичних вистав «Іван Гус», «Гайдамаки» (1920) та містерії «Великий льох» (1919–1920, за поемами Т. Шевченка). Р.М. Глієр і пізніше напише низку творів на українську тематику: балет «Тарас Бульба» (1951–1952), симфонічну картину-балет «Запорожці» (1921), симфонічну поему «Заповіт» пам'яті Т. Шевченка (1939–1941). Вплив українського фольклору простежується в таких творах: Перший струнний квартет (1889), Перша (1899–1900) і Друга симфонії (1907–1908), Концерт для арфи з оркестром (1938), «Урочиста увертюра» (1937) та ін. Він оркеструє та редагує опери «Наталка Полтавка», «Чорноморці» (1918–1920), інструментує сцени з опери «Тарас Бульба» М.В. Лисенка (1920), кантату «Шевченкові» і драматичні картини «Гайдамаки» К.Г. Стеценка, обробляє українські народні пісні, за проханням К.Г. Стеценка аранжує «Ще не вмерла Україна...» для симфонічного оркестру та оркестру з хором (1920) [28].

Київська публіка вже була обізнана з творчістю Р.М. Глієра. Вперше його твори прозвучали в Києві **23 листопада 1903 року**. Звучали романси «*В порыве нежности*», «*Слезы людские*», «*Не верь*» у виконанні співачки С.С. Демідової, якій вони були присвячені автором. Романси Р.М. Глієра входили до програм майже всіх камерних концертів Київського відділення ІРМТ.

З Глієром-симфоністом кияни познайомилися 1909 року, коли була виконана його Перша симфонія під керуванням автора. Газета «Рада» відзначала: *«Композитор не вражає грандіозністю своїх поривів, ні титанічністю своїх почувань. Зате автор знає секрет природної плавності розвитку, розуміє оркестровий колорит, пише дуже легко і невимушено, теми його досить благородні. Все це причиняється до того, що хоча в симфонії рідко бачите фізіономію самого композитора й часто зустрічаєте Чайковського, Римського-Корсакова й інших, однак, слухаєте її з приємністю. <...> Симфонія Глієра пройшла під орудою автора чудесно; композитор подбав, щоб ні одна деталь не пропала»* [2].

Постійними в репертуарі концертів ІРМО стали і камерні твори Р.М. Глієра. Так, наприклад, 1911 року в одному з концертів можна було почути струнні квартети Р.М. Глієра разом зі струнними квартетами Ф. Мендельсона й Тріо для фортепіано, скрипки та віолончелі А. Рубінштейна¹.

Під час роботи Р.М. Глієра у Києві в концертах Київського відділення ІРМТ прозвучали такі його твори: *Струнний квартет оп. 2, Секстет оп. 1, Октет оп. 5, Перша симфонія, Друга симфонія, Третя симфонія «Ілля Муромець», симфонічна поема «Сирени», твори для фортепіано (оп. 41 – «Valse triste», «Chanson», «Air de baliet», «Mazurka»), романси тощо. Великої популярності набув Струнний квартет оп. 2 (1905)². Дві частини цього квартету були виконані і 1913 року (4 листопада) у дні святкування 50-річчя діяльності Київського відділення та відкриття консерваторії³. «Киевлянин» засвідчує, що «Две ча-*

¹ Виконавці: М.Г. Ерденко (перша скрипка), С.К. Каспін (друга скрипка), Є.А. Риб (альт), Ф.В. фон-Мулерт (віолончель).

² Уперше в Києві він був виконаний 21 лютого 1905 р. на екстреному квартетному зібранні за участю чеського квартету (Sevcik-Quartett).

³ Виконавці: М.Г. Ерденко, С.К. Каспін, Є.А. Риб, Ф.В. фон-Мулерт.

сти квартета <...> утратили однак, долю цінності, в следствии не совсем удачной, несколько неясной передачи» [14]. У рецензії на концерт від 24 січня 1916¹, де звучав твір, О. Канєвцов зазначає, що «благодаря полной ясности стройной, округлой, законченной формы, привлекательной мелодичности, пьеса слушается и воспринимается легко» [22].

Звучали твори Р.М. Глієра і на вечорах фортепіанних дуетів. Найчастіше їх виконували професори Київської консерваторії О. Брон та А. Сатановський. Так, у концерті від **8 грудня 1916 р.** вони виконали чотири п'єси композитора з ор. 41 («Valse triste», «Chanson», «Air de ballet», «Mazurka»). У відгуках О. Канєвцова читаємо: «Публика в шумных овациях по адресу исполнителей вполне справедливо оценила успех и заслуги последних, наделив сопутно аплодисментами и присутствием автора четырёх исполненных пьес – Р.М. Глиэра. После исполнили на “bis” несколько пьес, между прочим “Народную песню” Р.М. Глиэра» [23].

Значною подією в житті Глієра-композитора став його **перший авторський концерт** в Києві, що відбувся **18 січня 1915 р.** У програмі: *Октет* ор. 5; *Feuillets d'Album* (ор.51, для віолончелі та фортепіано), романси.

О. Канєвцов в своїй досить суперечливій рецензії пише, що «Струнный октет в целом не отличается богатством, привлекательностью тематического материала <...> Техническая сторона работы рекомендует в авторе умение последнего владеть ясной формой, различными приёмами контрапункта <...> словом, творческое письмо Р.М. Глиэра в октете говорит о значительной технической опытности и эрудиции молодого музыканта...». Продовжуючи, він відзначив, що «в романсах Р.М. Глиэр дал превосходную музыку, полную настроения, внутренней и

¹ Виконавці: Ю.М. Пуліковський та М.Л. Столяревський, Ш.І. Штільман, Тесельський.

внешней красоты, одинаково ощущаем и в вокальной партии, и в фортепианном сопровождении» [18].

Київська критика намагалася досить об'єктивно оцінювати творчість Р. Глієра – без великого захоплення, але констатуєчи і позитивні, і негативні (з її точки зору) моменти. Яскравим доказом цього є відгук на Другу симфонію композитора, яка була виконана 5 березня 1914 р. О. Канєвцов пише: *«Симфония <...> не отличается ясностью тематического изложения и совершенной технической обработкой, тем не менее, рекомендует в молодом авторе наличность положительного таланта, воспитанного на основах русской школы <...>. Во всей симфонии нет какой-нибудь господствующей идеи, которая сцепляла бы все отдельные части в единое целое; каждая из четырёх частей пьесы по характеру материала имеет самостоятельное значение <...>. Симфония <...> представляет интерес как сложная работа опытного техника, чем как продукт глубокого вдохновения, и потому проходит перед слушателем, не оставляя по себе сильного впечатления» [15].*

Сприйняття О. Канєвцова майже повністю збігається з думкою відомого на той час російського критика Ю. Енгеля, який так завершує свою рецензію на Другу симфонію, після її виконання в Москві 31 жовтня 1916 р.: *«Такого типа художникам трудно подняться до высшего завета искусства “высекать огонь из души человеческой”, но разве мало, если они создают просто хорошую, красивую, а иногда и прекрасную музыку?!» [32, с. 442].*

Період 1917–1920 років набагато важче аналізувати через недостатню кількість рецензій або взагалі їх відсутність, брак інформації за останні два роки (1919–1920). Тому, мова піде частково про симфонічні сезони 1916/1917 та 1918/1919.

У 1917–1919 роках переважно виконуються камерно-інструментальні та камерно-вокальні твори Р.М. Глієра у супроводі автора:

- **5 грудня 1917 року** – «Albumblätter» для віолончелі у виконанні професора консерваторії С. Козолупова,
- **20 жовтня 1918 року** та **15 лютого 1919 року** – романси у виконанні: Д.Л. Рєпіна (спів), Р.М. Глієр, С.В. Тарновський (фортепіано), М.Г. Ерденко (скрипка) та Є. Мусатової-Кульженко (спів), автор (фортепіано).

На думку О. Канєвцова, виконання 24 жовтня 1918 року Першої симфонії оркестром ІРМТ під керуванням Р. Глієра *«оставляет желать лучшего»*, на відміну від успіху київської прем'єри та диригентського дебюту автора дев'ять років тому (5 липня 1909 року). При цьому критик зауважив, що симфонія *«слушается с интересом, легко усваивается, благодаря тематической ясности, естественности гармонии, стройности форм. В музыке симфонии чувствуется национальный русский колорит, ясно выраженный в широких основных темах»* [24]. Хоча невідомий автор з газети «Последние новости» сказав про симфонію, що вона *«передана <...> была достаточно полнозвучно по голосам, рельефно по тематизму и небескрасочно по нюансам...»*, а в цілому, як твір – *«...вещь несомненно интересная и талантливая»* [1].

Перше виконання **Третьої симфонії «Ілля Муромець»** (ор. 42) Р.М. Глієра в Києві – **12 січня 1917 року** – під керівництвом московського диригента Еміля Купера, запрошеного автором спеціально в Київ, викликало грандіозний інтерес слухачів¹.

На цю подію відреагували три рецензенти з різних київських газет. Першим відгукнувся критик М.А. Шипович («Последние новости» від 14 січня), потім А.Н. Дзимитровський з «Киевской мысли» (від 16 січня) та О.О. Канєвцов з газети «Киевлянин» (від 17 січня), в яких досить детально розглядається і твір Р.М. Глієра, і дана оці-

¹ У програмі також – симфонічна поема «Сирени» та романс «Русалка» для голосу та оркестру у виконанні солістки Степанової.

нка його виконанню. Аналізуючи твір, вони сходяться на тому, що симфонія є дуже громіздкою, називають її «капитальной вещью» (М. Шипович), «слишком сложным произведением для того, чтобы по первому с ним знакомству вынести вполне определённую, более или менее правильную, обоснованную оценку его внутренним и внешним достоинствам» (О. Канєвцов) чи «весьма сложной по своей оркестровой фактуре. <...> Композитор очень подробно характеризует даже незаметные эпизоды, так, что от добросовестных длиннот симфонии внимание несколько притупляется» (Дз.). Критики говорять про відчутний вплив в музиці Р.М. Глієра західноєвропейської (імпресіонізм, Р. Вагнер) та російської шкіл (скрябінський оркестр, вплив М.А. Римського-Корсакова). Не дивлячись на критичні зауваження, симфонія отримує схвальну оцінку рецензентів.

В історію музики Р.М. Глієр увійшов не лише як композитор, а й як диригент. За підрахунками концертного організатора, Давида Михайловича Персона, за п'ятдесят років своєї артистичної діяльності Р.М. Глієр виступив приблизно 300 разів в симфонічних концертах та понад 100 разів у камерних [29, с. 253].

Київський семирічний період для молодого композитора стає надзвичайно важливим – у цей час він фактично «народжується» як диригент-професіонал, а в зрілі роки ця виконавська діяльність стає для нього другою професією.

Завершивши навчання в Московській консерваторії (1894–1900), Глієр мав диригентські штудії в Берліні (1907–1908) у видатного німецького диригента Оскара Фріда. Відомо, що останній диригував у Києві в 1911 та 1918 роках. Маємо декілька рецензій на концерти, з яких можна уявити образ цього митця. Так, у 1918 році критик Дз. писав: «Сфера г. Фрида – стихийность и страсть, и оттого так хорошо удаются дирижёру мощные порывы листовского оркестра. Не только медные, но и остальные группы ор-

кестра проявили огромный звуковой подъём в “Les preludes” Ф. Листа. Темперамент дирижёра сказался также в “Грозе”, Пасторальной симфонии Л. Бетховена. Зато “Сцена у ручья” и в особенности последняя часть, весь эпизод пастушеского напева, звучали однообразно, порою монотонно. Дирижёр, правда, тонко разработал отдельные моменты, но не было цельности в звуковой живописи этих двух частей гениальной симфонии. Заключительным номером концерта явилась красочная увертюра “Римский карнавал” Г. Берлиоза. Исполнен был с ритмической четкостью, и довольно рельефно была выявлена великолепная оркестровая ткань этой увертюры»¹.

Подобиці про перебування Р.М. Глієра в Берліні не відомі через брак інформації. Композитор тоді навчався разом із ще одним талановитим диригентом – С.А. Кусевицьким. Останній був першим виконавцем Другої симфонії композитора (ор. 25; 1907) і йому ж вона присвячена автором. Прем'єра й одночасно дебют С. Кусевицького як диригента з оркестром Берлінської філармонії відбувся 10 січня 1908 року.

На становлення Глієра-диригента вплинув і його ухацький досвід. Він неодноразово чув різних диригентів. Серед них були С.В. Рахманінов і В.І. Сафонов. Останній став першим виконавцем Першої симфонії композитора. Як згадує Р.М. Глієр, В.І. Сафонов мав особливе «пристрастие к купюрам». Переглядаючи симфонію, диригент «взял в руки карандаш и прежде всего начал вычеркивать целые страницы партитуры. Когда я очень робко попытался возражать против сокращения эпизодов,

¹ Див.: Киевская мысль. – № 232. – 06.12.1918 р. – рецензію на концерт під керуванням О. Фріда у міському театрі від 03.12.1918 року, за участю артиста Маріїнської опери Льва Михайловича Сибирякова. У програмі: Л. Бетховен 6 симфонія; Г. Берліоз «Римський карнавал»; Ф. Ліст «Прелюди»; К.М. Вебер Арія з опери «Волшебный стрелок».

казавшихся мне удачными, Сафонов мне сказал: «Вы бы посмотрели, сколько купюр я сделал в рахманиновском “Утёсе!”», – чем совершенно меня обезоружил». У період навчання в Москві Р.М.Глієр чув виступи С.В. Рахманінова-диригента. Виконання ним П'ятої симфонії П.І. Чайковського залишило найсильніші враження: *«Внешняя сторона дирижирования Рахманинова поражала скупостью движений, уверенным спокойствием, графической точностью жестов, замечательно верным чувством темпа. Но самое важное, конечно, – его глубочайшее постижение самого духа музыки, правдивость толкования замыслов композиторов, чьи произведения он брался интерпретировать»* [5, с. 82–83].

Р.М. Глієр-диригент прибув до Києва в той час, коли фактично була сформована певна диригентська школа, увінчана сузір'ям майстрів. Так, за сорок років (1875–1917) за диригентським пультом київського відділення стояли такі місцеві та іноземні «зірки»: І.К. Альтані, А.Д. Бродський, І.В. Прибик, Є.А. Риб, О.М. Виноградський, В.Н. Гартевельд, М.І. Черняхівський, А. Нікіш, Р. Буллеріан, А.А. Літвінов, Л. Челанський, А.І. Зілоті, В.С. Терент'єв, Г.Шнефохт, В.І.Сафонов, Л.П. Штейнберг, О.І. Орлов, А. Коутс, О.І. Чабан, С.А. Кусевицький, С.Т. Аббакумов, Ю. Пуліковський, Е. Млинарський [13, с. 195].

Отримавши запрошення від диригента Володимира Степановича Терент'єва, Глієр дебютував на сцені літнього саду Купецького зібрання власною Першою симфонією **5 липня 1909 р.** (у першому відділенні). У листі Р.М. Глієр пише своїй дружині, що *«репетиции с оркестром прошли удачно, оркестр был к нему очень внимательным, и что Терентьев даже высказал некоторое удивление в том как Глиэр, выступая впервые, так удачно справляется с обязанностями дирижёра»* [29, с. 194]. Вдруге Р.М. Глієр виступає через три тижні – 27 липня 1909 р. – з власними

творами на одній з кращих літніх сцен у Павловську (під Санкт-Петербургом).

Від 1909 до 1913 року у нього було 10 симфонічних концертів: 2 – у зимові сезони, а решта – на літніх естрадах Києва, а також в інших містах (Москва, Одеса, Феодосія та ін.). Як відзначали сучасники: *«Дирижировал Глиэр красиво, с благородной сдержанностью. Взмах его был достаточно плавным и тонко очерченным, хотя, может быть, и не достигал той пластичности и четкости, которая отличает профессионала дирижёра от дирижирующего композитора. Управляет оркестром Глиэру нравилось, и он охотно принимал все предложения»* [7, с. 65].

Перші виступи Глієра в київському концертному сезоні відбулися 4 та 22 листопада 1913 року.

4 листопада 1913 р. святкували 50-річний ювілей діяльності Київського відділення ІРМТ та відкриття Київської консерваторії. Саме в цей день у першому відділі концерту вперше *«с большой красотой»* [4] Р.М. Глієр виконує симфонію «В горах» В.В. Пухальського.

22 листопада 1913 р., відкриваючи зимовий симфонічний сезон ІРМТ у Києві, Глієр-диригент в міському театрі виконує такі твори: *Симфонія № 5 О.К. Глазунова; «Про старину» та «Кикимора» А.К. Лядова; «Тіль Уленшпигель» Р. Штрауса; Фортепіанний концерт Ф. Шопена (e-moll, солістка О.О. Бекман-Щербіна).*

Однак ці перші виступи Глієра-диригента отримали неоднозначну оцінку критики. *«Русская музыкальная газета»* відзначила, що *«в лице Глиэра Киевская консерватория приобрела своего дирижера, спокойного и выдержанного, а свойственный ему как композитору развитой артистический вкус гарантирует его исполнение от грубых промахов»* [3].

На відміну від цього критик Дз. вважав, що *«талантливый композитор, в качестве дирижёра не обнаружил на этот раз заметной яркости, <...> в симфонии Глазунова*

он несколько терялся и очень неуверенно вел за собой оркестр, шири и глубины настроения не доставало в Andante этой симфонии. <...> Хотя «Кикимора» Лядова уже была передана очень колоритно. Не без оживления был также сыгран штраусовский «Тиль Уленшпигель» [8].

Для порівняння можна навести такий приклад. Майже через рік (у жовтні 1914-го) у виконанні С. Кусевицького тих самих творів А.К. Лядова, на концерті, присвяченому його пам'яті, московський критик Юлій Дмитрович Енгель не всім був задоволений: *«Оркестр г. Кусевицкого, по-видимому, очень мало задетый военной грозой, по-прежнему, был на высоте положения и в вещах Лядова и в закончившей вечер Шестой Симфонии Чайковского. То же с оговоркой можно было бы сказать и про управляющего концертом С. Кусевицкого, которому в сочинениях Лядова удалось не все. При всем своём музыкальном аристократизме Лядов всегда прост. И вот этой простоты у Кусевицкого не хватало (особенно в балладе “Про старину”, в “Волшебном озере”» [32, с. 399–401].*

Від 1914 року Р.М. Глієр був у складі дирекції Київського відділення ІРМТ. Як пише Д.М. Персон, тепер свою діяльність диригента він *«уже рассматривал не просто как нечто эпизодическое, а считал одной из неотъемлемых частей своей художественной жизни» [29, с. 84].*

5 березня 1914 року Р.М. Глієр диригує симфонічним оркестром Київського відділення ІРМО. Виконувалися твори, що звучали вперше в Києві: Друга симфонія Р.М. Глієра, прелюдії О.М. Скребіна (ор. 27 №1 g-moll) та С.В. Рахманінова (ор. 23 № 5 g-moll) в оркестровій версії Р.М. Глієра. Симфонія, як зазначив Дз., була здійснена *«очень старательно» [10].* Останні викликали незадоволення О. Каневцова, який назвав їх *«задачами по оркестровке, переделками»* і зауважив, що *«Скрябин и Рахманинов, отлично владеющие оркестровыми ресурсами,*

могли бы оркестровать эти пьесы, если бы нашли это нужным» [15].

Ставлення О. Канєвцова до Р. Глієра значно змінилося після скрябінських концертів (16 жовтня 1915 р. та 30 березня 1916 р.). *«Как дирижер-толкователь оркестровых пьес Скрябина, – пише він – Р.М. Глиэр оказался во всех отношениях на высоте своей задачи»* [21]. Цю думку підтримав і Дз. зазначивши, що *«в “Поэме экстаза” <...> дирижер обнаружил ясность в развитии тем, а также в выявлении смены настроений чисто оркестрового свойства* [11]¹.

Про діяльність Глієра як диригента в його останні київські три концертні сезони (від 1917 до 1920) складно судити повноцінно через брак інформації. Відома лише приблизна кількість концертів за 1917/1918 (1) та 1918/1919 роки (9), й на деякі з них маємо рецензії.

Р.М. Глієр виступає з такими виконавцями: С. Козолупов (віолончель); Г.Н. Беклемішев, О.О. Бекман-Щербіна, С.С. Прокоф'єв, О. Брон, М. Орлов (фортепіано) М.Г. Ерденко, М.М. Сікард, М.Л. Столяревський (скрипка); Л.В. Собінов, Д.А. Смірнов, Л.М. Сібіряков, Н.П. Кошиць (спів); М. Мордкін, М. Фроман (артисти балету) та інші. Серед виконавців особливо вирізнялися професори Київської консерваторії С. Козолупов (віолончель) та Г. Беклемішев (фортепіано). Зокрема, про виконання у 1917 році С. Козолуповим *«Варіацій на тему “Рососо”»* П.І. Чайковського критик М. Шипович так сказав про його успіх: *«Игра артиста отмечалась, как всегда, техничной законченностью, благородством фразировки, музыкальностью интерпретации»* [31].

На початку своєї диригентської діяльності Р.М. Глієр виконує переважно власні симфонічні твори, завойовуючи певний імідж виконавця. Композитор отримує переважно

¹Див. також: Елена Зинькевич *«Концерт и парк...»* [13, С. 272–274].

позитивні відгуки київських та московських критиків, що корегуються критичними зауваженнями. Так, музичний критик Юлій Дмитрович Енгель напише в *«Русских ведомостях»* у 1916 році про виконання Другої симфонії Р.М. Глієра в Москві: *«Как дирижёр, господин Глиэр достаточно умело делал своё дело. Однако если б он не топил собственной музыки (как бывает с несколькими авторами), то и не подавал ее в наиболее привлекательном, внешне и внутренне блестящем виде»* [32]. Через рік в Києві критик М. Шипович напише про цю ж симфонію: *«Автор провёл симфонию с увлечением, старанием, возможно, более выпукло оттенил главные нюансы композиции»* [31].

Вже на кінець першого концертного сезону (1913/1914) диригентська діяльність Р.М. Глієра в київський період була максимально інтенсивною, а виконавський репертуар – надзвичайно різноманітним.

Як зауважує Д.М. Персон, Р.М. Глієр *«в первые годы своей дирижерской деятельности <...> популяризировал музыку русских и зарубежных классиков...»* [29, с. 195], продовжуючи традицію свого вчителя О. Фріда.

Дійсно, київські концертні програми Глієра-диригента склалися з найвідоміших творів зарубіжних та російських композиторів. Серед них симфонії В.А. Моцарта (Es dur), Ф. Шуберта (h moll), А.Г. Рубінштейна («Океан»), А.С. Аренського (h moll), О.М. Скрябіна «Божественна поема»; увертюри «Фінгалова печера» Ф. Мендельсона та з опери «Чарівна флейта» В.А. Моцарта; концерти для фортепіано Ф. Шопена (e moll), Л. Бетховена (d moll), А.Г. Рубінштейна (d moll), П.І. Чайковського (b moll), О.М. Скрябіна (fis moll, op. 20), С.С. Прокоф'єва (Des dur). У своїх спогадах Д.М. Персон пише: *«Тот факт, что Глиэр, до того строивший свои программы с упором на исполнение собственных произведений, взялся за столь разнообразную, охватываю-*

щую разные жанры и «стилевые пласты» симфонической музыки программу, говорит о зрелости и гибкости и приобретённой им и к тому времени дирижёрской технике, и о его уверенности в своих силах, уверенности, достигающейся лишь накоплением практического опыта» [29, с. 199].

Саме Р.М. Глієр активно виконує твори української музики [26, с. 53]. Так, у програмі концерту від 22 грудня 1914 року вперше прозвучали твори київських композиторів: «Симфонія» Є.А. Риба (виконана під орудою автора, педагога Р.М. Глієра в училищі по композиції), Три танці з опери «Буйний вітер» М.А. Тутковського, Концерт для фортепіано з оркестром В.В. Пухальського, симфонічна поема «Сирени» (ор. 33) Р.М. Глієра та антракт з 4 дії опери «Тарас Бульба» М.В. Лисенка (в інструментовці Р.М. Глієра). Окрім цих творів в свою програму диригент включав також твори М.М. Сікарда (Концерт для скрипки з оркестром, соло – автор), В.В. Пухальського (Симфонія «В горах»), учня Р.М. Глієра О.І. Юрасовського «В лунном свете». Ці твори також звучали вперше в Києві.

Перевагу в програмах концертів складають твори російських композиторів. Особливо важливим є те, що на початку диригентської діяльності Р. Глієра, одним із виконуваних авторів був саме П.І. Чайковський. Під час навчання в музичному училищі в Києві Р.М. Глієр, навіть, бачився з ним. Ця єдина зустріч (у грудні 1891 р.) остаточно вирішила майбутню долю композитора. Ось як вона відбулася: *«Когда он (П.И. Чайковский – I.T.) прошёл мимо меня и я увидел перед собой лицо, так хорошо знакомое мне по многочисленным портретам, я невольно поклонился, и Чайковский с улыбкой ответил на мой поклон» [5, с. 40].* У Києві під орудою Р.М. Глієра прозвучали такі твори П.І. Чайковського: *Концерт для фортепіано з оркестром, Серенада для струнних, увертюра «Ромео та Джульєтта», «Варіації на тему “Россосо”» та аріозо Настасії з*

опери «Чародійка». Всі вони були відомі київській публіці, яка до того ж дуже захоплювалася музикою цього автора¹.

За складної історичної та соціально-культурної ситуації виникали певні проблеми в організації, проведенні та підготовці концертів. Про них та про їх наслідки говорить рецензент газети «Голос Києва», оцінюючи ситуацію після першого симфонічного концерту в сезон 1918/1919 рр., який відбувся 24 жовтня 1918 р. *«при весьма ограниченном контингенте слушателей, что объясняет сильно увеличенной расценкой на места, отчасти же наблюдаем в последнее время охлаждение публики к серьёзной музыке. С другой стороны и симфонические концерты теперь как будто утратили некоторую долю внешней привлекательности, внутренней идейности; в них нет прежних праздников чистого искусства, музыкального священнодействия, а скорее лишь формальное выполнение обязательств по музыкальному просвещению, вытекающего из устава музыкального общества. Причин тому немало. За отсутствием на музыкальном рынке нот, составителю программ приходится сокращать свои планы и намерения в смысле расширения и обновления концертного репертуара, а при малом количестве репетиций, при пониженной степени продуктивности работы в связи с общим упадком художней этики, дисциплины, трудно к определённо-му сроку подготовить технически хорошо пьесы даже старого репертуара, не говоря уже о мало известных или совсем новых для оркестра произведений. Вот почему, устройство интересных, научных симфонических концертов, – задача вообще не из лёгких, – теперь особенно осложнилась, являясь роскошью не по сезону, требующая*

¹ Див. статтю О.С. Зінкевич «Чайковський у концертному житті до-революційного Києва» (симфонічні зібрання) // в кн.: «Чайковський та Україна». – К., 1991. – С. 16–31. Див. також: Елена Зинкевич «Концерт и парк...» [13].

затраты огромных средств, но не приносящей, очень осязательных результатов» [24].

Р.М. Глієр виступав не лише в концертах ІРМТ. Як зазначалося вище, в 1914 році його обирають директором новоствореної київської консерваторії. Він формує не лише внутрішній устрій цього закладу, але й студентський оркестр у ньому.

Звісно, Р.М. Глієр-диригент залежав від складу оркестру, особливо **студентського оркестру**. Якість останнього не була стабільною, що певною мірою впливало на оцінку критиків.

Преса схвально оцінювала «*первые попытки г. Глиэра организовать симфонические концерты собственным консерваторским оркестром...*» [9]. Вже після першого виступу оркестру під керівництвом Глієра від **3 лютого 1914 р.**, критик А. Дзимитровський зазначив, що «*оркестр может вполне рассчитывать на успех при условии дальнейшей работы*» [9]. Підсумовуючи результати першої половини сезону за 1914/1915 рр., О. Канєвцов пише, що «*оркестр сделал очевидные успехи*» [16]. Проте, як і раніше, критик не входить до числа прихильників Глієра-диригента. Автор статті вважає, що оркестр грає «*апатично, вяло, а иногда даже и неприятно в техническом отношении*» [17]. «*Р.М. Глиэр, – пише він – <...> все же пока не обнаружил властной силы собственного увлечения, <...> магнетической силы дирижерского экстаза*» [17].

Протягом 1915–1916 рр. позитивних відгуків на шпальтах газет з'являється більше. Після симфонічного концерту **17 лютого 1915 р.** Той же рецензент, О. Канєвцов таки визнає «*значительный успех, сделанный ученическим оркестром со времен основания оркестрового класса*» [19]. Концерт з творів К. Сен-Санса, стверджує він – «*не только показатель очевидного успеха, но и <...> удачный в смысле разрешения высших задач выразительной экспрессии*» [20], «*В исполнении главного номера – Серенады Чайковс-*

кого, – пише критик, – юный оркестр показал недурную сыгранность, ритмическую устойчивость и проявил вообще более сознательное отношение к основным техническим задачам стройного ансамбля. Некоторые отрывки Серенады, как, например, «*Allegro moderato*» из первой части, вся вторая часть – вальс, элегия – приобрели в передаче оркестра более или менее законченный вид. Это уже заметный шаг вперед, нужно сказать, что и партии оркестрового аккомпанемента <...> исполнены были вполне корректно» [19].

Через три з половиною роки (у 1918 р.) О. Канєвцов у виконанні того ж твору студентським оркестром не знаходить нічого цікаво: «*Местное отделение уступило честь учащимся консерватории устроить на свой риск симфонический концерт под руководством Р.М. Глиэра, приняв в нём активное участие. <...> В общем эти музыкальные поминки не носили характера торжественного акта, достойного величия композитора; представить в более или менее законченном виде обе оркестровые пьесы (серенада та увертюра – I.T.) Чайковского оказалось непосильной задачей для неопытного оркестра, не имеющего ещё достаточной технической выправки, ритмической уверенности. Юный оркестр оказался бедным по звучности, жидким, нестройным. Из четырёх частей серенады приятнее других в смысле ансамбля были сыграны 1 ч. и красивая элегия. Увертюра исполненная без подъемов увлечения, звучала бледно, анемично, и местами фальшиво. Сравнительно недурно оркестр справился с аккомпанементом к концерту и к вокальному номеру. На этих двух центральных номерах программы собственно и сосредоточился весь интерес описываемого сеанса. <...> Театральный зал был совершенно заполнен, так что в материальном отношении концерт был удачным» [25].*

Яскравими подіями в музичному житті Києва в ці роки стали **два оперні спектаклі**, поставлені силами студентів

консерваторії під керівництвом Р.М. Глієра (**5 квітня 1915 р. та 16 квітня 1916 р.**). Були представлені дві сцени з опери «Аїда» (заклучна арія Аїди з I к. і вся перша сцена II акту) та перший акт «Травіати» Дж. Верді; «Віра Шелого» М. Римського-Корсакова; «Вража сила» О. Серова (II та III акти); «Севільський цирюльник» Дж. Россіні (II та III акти)¹.

Як повідомляла преса, успіх був неймовірний. Особливо високу оцінку отримав оркестр. На цей раз він показав *«хорошую слаженность, достаточную для молодой организации опытность и внимательное отношение к делу»*². У рецензіях також вказується на величезну працю та енергію, які вклав Р.М. Глієр в цей спектакль, та його значення для виховання кадрів солістів-співаків та формування хорового колективу.

У цілому, характеристика київською критикою Глієра-диригента не відрізняється від думки московських та петербурзьких рецензентів. Ось слова Ю.Д. Енгеля: *«Как дирижер, г. Глиэр достаточно умело делал свое дело. Однако если б не топил собственной музыки (как бывает с некоторыми авторами), то и не подавал ее в наиболее привлекательном, внешне и внутренне блестящем виде... («Русские ведомости» № 254 від 03.11.1916)»* [32, с. 442].

Борис Миколайович Лятошинський у спогадах так напише про свого вчителя: *«Он очень любил дирижёрскую деятельность, был совершенно неутомим в ней и несомненно являлся прекрасным интерпретатором своих сочинений. На оркестровых репетициях был чрезвычайно кор-*

¹ До речі, «Евгений Онегин» П. Чайковського та «Вражья сила» О. Серова вже від 1870-х років були в основі репертуару київського театру, а також твори Дж. Россіні («Севільський цирюльник», «Вільгельм Тель» тощо). Опера Дж. Верді «Аїда» російською мовою під керуванням І.К. Альтані вперше поставлена саме в Києві (в січні 1877 року). Див. : Елена Зинькевич «Концерт и парк...» [13, с. 121–123].

² Цит. за ст.: Персон Д.М. Концерты, поездки, встречи [29, С. 204].

ректен, но умел добиться от оркестра всего, что считал нужным. Концертную деятельность Глиэр не оставлял до конца своих дней» [6, с. 72]. «На вопрос, не утомляет ли его дирижирование, Глиэр всегда отвечал, что он напротив находит в нём необходимую тренировку. Не приходится говорить, что стимулом неизменно было удовлетворение от осознания результатов, достигнутых в работе с оркестром» [6, с. 80]. Згадуючи пізніше, сучасник Р.М. Глієра А. Сігал, говорив, що «неудержимая страсть к дирижированию оставалась в нём до конца его жизни», хоча й зауважив, що «он не был подлинным дирижёром. Для этого ему не доставало необходимых данных – ни волевых, ни чисто физических: взмах его дирижёрской палочки был не очень чётким, а руки и движения их не достаточно гибкими и мягкими» [27, с. 270–272].

У 1913–1920 роки, не дивлячись на складні історичні умови, Р.М. Глієр проводить більше **тридцяти проектів у Києві** (концерти та спектаклі). З них:

- 2 оперних спектаклі в міському театрі силами студентів Київської консерваторії;
- 8 тематичних концертів – два концерти присвячені пам'яті П.І. Чайковського та О.М. Скрябіна, монографічні концерти з творів Л. ван Бетховена, А.Г. Рубінштейна, К. Сен-Санса, французьких композиторів¹;
- авторський симфонічний концерт (12 січня 1917 року);
- 5 камерних концертів (лютий, квітень-травень 1919 року).

Періодичність виступів у симфонічних концертах під керуванням Р. М. Глієра у семи сезонах:

- концертний сезон 1913/1914:

¹ Див.: Елена Зинькевич «Концерт и парк...» [13, С. 19, 21, 165].

- 6 концертів** [листопад (4, 22), лютий (3), березень (5, 17, 22)];
- концертний сезон 1914/1915:
7 концертів [жовтень (6), грудень (7, 15, 22), лютий (17), березень (12), квітень (5)];
 - концертний сезон 1915/1916:
4 концерти [жовтень (16), березень (26, 30), квітень (16)];
 - концертний сезон 1916/1917:
4 концерти [листопад (18), січень (12), березень (14, 19)];
 - концертний сезон 1917/1918:
1 концерт [грудень (5)].
 - концертний сезон 1918/1919:
9 концертів [жовтень (24), листопад (21), лютий (20, 23), березень (18), квітень (2 концерти в першій половині місяця), (3 концерти з 5.05 до 16.05)];
 - концертний сезон 1919/1920: невідомо.

Найпотужнішими були три сезони: перший, другий та передостанній. У ці роки диригентська діяльність Глієра природно мала перевагу над його творчістю як композитора. Останні роки (1917–1920), взагалі, були найтяжчими. Як пише Д.М. Персон, листи того часу свідчать про велику душевну втому Р.М. Глієра від труднощів, пов'язаних з проблемою вижити в ті страшні часи, що взагалі примусило його тимчасово відмовитись від написання музики [29, с. 219].

Переглянувши всю доступну газетну періодику за 1913–1920 роки, вдалося знайти 96 відгуків на концерти Глієра-диригента та на його твори¹. Виходячи з аналізу цих газетних статей, можна сказати, що за жанровим показником вони розподіляються на анонси (54 матеріали) та реце-

¹ Див. Бібліографічний покажчик у цій збірці.

нзії (42 матеріали) та перебувають приблизно в такій динаміці:

	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	
анонси		10	7	5	13	16	1	-	54
рецензії	5	12	10	7	5	3	-	-	42

Про діяльність Р.М. Глієра писали в таких газетах: «Южная копейка», «Вечірня Газета», «Киев», «Последние новости», «Голос Киева», «Свободные мысли», «Киевская мысль», «Киевлянин», «Известия», «Русская музыкальная газета», «Dziennik Kijowski» та такі рецензенти: О. Канєвцов, М. Шипович, А.Н. Дзимитровський, Л-ій, Гр. Прокоф'єв, Р. Геніка, М.¹ та W.T.D.² Рецензенти в своїх критичних опусах переважно обмежуються оціночними судженнями та описовою характеристикою виконаних творів, дають можливість створити досить узагальнене уявлення про Глієра-диригента³.

Сам він стверджував, що диригування продовжує йому життя [30, с. 96]. Пізніше, наприклад, у 1923, 1926, 1950 роки, Р.М. Глієр приїздив у рідне місто з численними гастрольними візитами. Учень і близький друг Р.М. Глієра, Б.М. Лятошинський так підсумовує діяльність митця в Києві: *«Без всякого преувеличения можно сказать, что разносторонняя деятельность Глиера в Киеве сыграла громадную роль в музыкальной жизни города. Он завоевал огромный авторитет на Украине как композитор, дирижёр, педагог и общественный деятель, как талантливый, чуткий музыкант, советами которого пользовались многие»* [30, с. 98].

¹ Кореспондент «Русской музыкальной газеты».

² Рецензент газети «Dziennik Kijowski».

³ Портрет Глієра-диригента в зрілі роки див.: Д. М. Персон Концерты, поездки, встречи / Д. М. Персон // Р. М. Глиэр Статьи. Воспоминания. Материалы // ред. В. М. Богданова-Березовского – Т. 1. – М.–Л.: Музыка, 1965. – С. 250–253.

Додатки:

1. Хронологічний показчик творів, виконаних під керівництвом Р.М. Глієра у Києві у 1913–1920 роках.

1913			
4 листопада	В. В. Пухальський	Симфонія «У горах»	Оркестр ІРМТ
22 листопада	О.К. Глазунов А.К. Лядов Р. Штраус Ф. Шопен	Симфонія № 5 «Про старину» та «Кикимора» «Тіль Уленшпігель» Концерт для ф-но з оркестром (e-moll)	Оркестр ІРМТ Партія фортепіано: О.О. Бекман-Щербіна
1914			
3 лютого	В.А. Моцарт Л. ван Бетховен К.В. Глюк Й.С. Бах	Симфонія (Es-dur) Увертюра з опери «Чарівна флейта» Концерт для ф-но з оркестром (d-moll, I ч.) «Орфей» (арія) Концерт для двох скрипок з оркестром (d-moll)	Оркестр студентів Київської консерваторії Партія фортепіано: О. Брон Партія скрипки: М.Л. Столяревський, Подиновський
5 березня	Р.М. Глієр О.М. Скрейбін С.В. Рахманінов	Симфонія № 2 Прелюдія № 1 (ор. 27, g-moll) в інструментовці Р.М. Глієра; Прелюдія № 5 (ор. 23, g-moll, в інструментов-	Оркестр ІРМТ

	I.A. Сац M.M. Сікард	ці Р.М. Глієра) «Танец козло- ногих»; Концерт для скрипки з оркестром	Партія скрипки: M.M. Сікард
17 та 22 березня	Ф. Шуберт Ф. Мендельсон К. Вебер Ф. Мендельсон Дж. Мейербер	Симфонія №8 (h-moll) Марш з опери «Аталія» Увертюра з опери «Фінгалова пече- ра» Concertstück Концерт для скрипки з оркестром (e-moll) «Гугеноти» арія	Оркестр студентів Київської консерва- торії Партія скрипки: студент Мар'яненко (клас проф. M.Г. Ерденко)
6 жовтня	A.C. Аренський П.І. Чайковський Г.Е. Конюс	Симфонія № 1 (h-moll) Концерт для ф-но з ор- кестром № 1 (b- moll) 5 номерів із сю- їти «Из детской жизни»	Оркестр ІРМТ Партія фортепіано: Г. Беклемішев
7 грудня	Програма прис- вячена 20-річчю від дня смерті A.Г. Рубінштейна	Симфонія № 2 («Океан») Концерт для віолончелі з оркестром (a- moll) Концерт для ф-но	Оркестр студентів Київської консерва- торії Партія віолончелі: Пітецький Партія фортепіано: A. Сатановський,

		з оркестром (d moll) Три хори з духовної опери «Вавилонское столпотворение» (для хора з оркестром) Романси для голосу у супроводі оркестру	Рязанська, Шерман. Спів: Добровольська ¹ , Коп'єва, Свірідова, Кочергін.
15 грудня	К. Сен-Санс К. Дебюссі Е. Лало С. Франк	«Потоп» ораторія для оркестру, солістів і хора «Море» три сифонічні ескізи Іспанська симфонія для скрипки з оркестром Симфонічна поема «Le chasseur maudit»	Оркестр студентів Київської консерваторії Партія скрипки: М.Г. Ерденко
22 грудня вперше в Києві	Є.А. Риб В.В. Пухальський Р.М. Глієр М.В. Лисенко	Симфонія ² Концерт для фортепіано з оркестром «Сирени» ор.33 симфонічна поема «Тарас Бульба» (антракт з 4д. в інструментовці Р.М. Глієра)	Оркестр ІРМТ Партія фортепіано: В. В. Пухальський

¹ Псевдонім, народж. Бостанжогло Аврелія-Цецілія Іосифівна.

² Була виконана під керівництвом Є.А. Риб; вся інша програма – під керівництвом Р.М. Глієра.

	М.А. Тутковський	Три танці з опери «Буй- ний вітер»	
1915			
17 лютого	П. І. Чайковський П. Гензель Е. Лало Ф. Шопен	Серенада для струнного ор- кестру Концерт для двох вал- торн з оркестром Іспанська сим- фонія для скрипки з оркестром (IV ч. та V ч.) Концерт для ф- но з оркестром (e-moll)	Оркестр студентів Київської консерва- торії Партія валторни: Юрченко, Захар- жевський Партія скрипки: М.Л. Столяревський Партія фортепіано: Муравкіна
12 березня	Програма з творів К. Сен- Санса	Симфонічна поема «Прялка Омфалії»; Концерт для ф- но з оркестром (g-moll, I ч.); Концерт для скрипки з оркестром (II та III ч.); Ораторія для солістів та хору «Потоп»	Оркестр студентів консерваторії Партія фортепіано: Макаров Партія скрипки: Черняков Солісти: Глуховська, Шефтель, Кориць- ка, Блюм, Ласін (спів)
5 квітня	Дж. Верді М.А. Римський- Корсаков	«Аїда» (сцени з 1 та 2 дій) «Травіата» (1 акт) «Віра Шелога»	Оркестр та солісти – студенти Київсь- кої консерваторії
16 жовтня	Концерт при- свячений тво-	Симфонія № 3 «Божественна	Оркестр студентів Київської консерва-

	рам О.М. Скрябіна	поема» (op. 43); Концерт для ф-но з ор- кестром (fis- moll, op. 20); «Поема екста- зу» (op. 54)	торії Партія фортепіано: О.О. Бекман- Щербіна
1916			
26 березня	Концерт прис- вячений Л. ван Бетховену	Симфонія № 2 (D-dur)	Оркестр студентів Київської консерва- торії
30 березня	Концерт прис- вячений творам О.М. Скрябіна	Симфонія (op. 26; E-dur); «Мечты» (op. 24); Концерт для ф-но з ор- кестром (op. 20; fis-moll)	Оркестр студентів Київської консерва- торії Партія фортепіано: Альперін (клас професора Г. Беклємішева)
16 квітня	О.М. Серов Дж. Россіні	«Вража сила» (2, 3 акти) «Севільський цирульник» (2, 3 акти)	Оркестр та солісти – студенти Київсь- кої консерваторії Сценічна постанов- ка артиста імпера- торських театрів С.Н. Жданова
18 листо- пада	І.Ф. Стравінський М.М. Черепнін С.С. Прокоф'єв К.А. Гартман	Симфонія № 1 (Es-dur) «Царство карцел» Концерт № 1 для ф-но з ор- кестром Окремі номери з хореографіч- ної поеми «Фріміно»	Оркестр ІРМТ Партія фортепіано: С.С. Прокоф'єв
1917			

14 березня	Концерт, присвячений творам П.І. Чайковського	не вдалося встановити	Оркестр студентів консерваторії Солісти: Жолобовська, Макарова, Матусевич (спів); Сатановський (фно); Големба (скрипка); Козлов (віолончель).
19 березня	С.В. Рахманінов Р.М. Глієр	Концерт № 2 Симфонія № 1	Симфонічний оркестр ІРМТ Партія фортепіано: М. Орлов
5 грудня	К. Сен-Санс П.І. Чайковський Р.М. Глієр Поппер	Концерт «Rosoco»; «Albumblätter» (для віолончелі) Реквієм для трьох віолончелей.	Оркестр ІРМТ Виконавці – професори Київської консерваторії: Ілеваїський, Цеделер, Козолупов (віолончель), Ашман (фортепіано)
1918			
24 жовтня	Р. Глієр О. Юрасовський К. Сен-Санс С. Танєєв	1 симфонія «В лунном свете»; Концерт для віолончелі з оркестром; Увертюра із опери «Орестея».	Оркестр ІРМТ. Партія віолончелі: професор київської консерваторії Іосиф Пресс
21 листопада	Концерт пам'яті П.І. Чайковського	Серенада ор. 48; арія із опери «Чародійка», Концерт для фортепіано з	Оркестр студентів Київської консерваторії Виконавці: професор київської

		оркестром; увертюра з «Ромео і Джульєтти»	консерваторії Г.Н. Беклемішева (фортепіано), артистка опери Зіміна, Н.П. Кошиц (Москва, спів).
1919			
23 лютого У приміщенні київського театру «Балаганчик мистецтв»	В.А. Моцарт Р.М. Глієр Джилльберт С.В. Рахманінов Р.М. Глієр	Увертюра до опери «Чарівна флейта» Танці із балету «Хрізіс» Увертюра на народні негрятянські мотиви Прелюд (g-moll, в інструментовці Глієра) Романс «Кузнеця»	Соліст: М.В. Бочаров (вокал)

2. Хронологічний показчик творів Р.М. Глієра, виконаних у Києві у 1913–1920 роках.

1913			
4 листопада	Струнний квартет ор. 2, A-dur, дві частини Романси «Тоска любови», «Проснись дитя».		Виконавці: М.Г. Ерденко, С.К. Каспін (скрипки); Є.А. Риб (альт), Ф.В. фон-Мулерт (віолончель) Шефтель (спів; клас проф. О. Шперлінг)
1914			
9 лютого	Струнний квартет ор. 2, A-dur; Секстет ор.1 для 2-х скрипок, 2-х альтів та 2-х віолончелей.		Виконавці: М.Г. Ерденко, С.К. Каспін (скрипки); Є.А. Риб, Д.М. Ужулетський, Грицевий (альт); Ф.В. фон-Мулерт, Пітецький (віолончель)
5 березня вперше в Києві	Друга симфонія		Оркестр ІРМТ Диригент – Р.М. Глієр

22 грудня	Симфонічна поема «Сирени»	Оркестр ІРМТ Диригент – Р.М. Глієр
1915		
18 січня Авторський концерт вперше в Києві	Октет оп. 5 для 4-х скрипок, 2-х альтів та 2-х віолончелей; Feulletts d'Album, оп. 51 для віолончелі та фортепіано; Романси для голосу з фортепіано	Виконавці: С.Б. Беліна-Скупецьська (спів); Ф.В. Фон-Мулерт (віолончель); С.В. Тарновський (ф-но); М.Г. Ерденко, С.К. Каспін, Д.М. Ужулетський, М.Л. Столяревський (скрипка); Є.А. Риб, Ш.І. Штільман (альт); І.І. Козлов (віолончель)
1916		
24 січня	Струнний квартет оп. 2, А-dur	Виконавці: Пуліковський (1 скрипка); М.Л. Столяревський (2 скрипка); Ш.І. Штільман (альт); Тессельський (віолончель)
30 жовтня	Романс «Сладко пел душа- соловушка»	Виконала Маршалова
8 грудня	Чотири невеликі п'єси для ф-но з оп. 4 («Valse triste», «Chanson», «Air de balliet», «Mazurka»).	Виконавці: О. Брон та А. Сатановський.
1917		
12 січня	«Ілля Муромець» оп. 42, ВПЕРШЕ В КИЄВІ ; симфонічна поема «Сирени»; романс «Русалка» для голосу та оркестру	Виконавці: солістка – г. Степанова. Диригент – Е. Купер (Москва).
12 березня	«Chansons simple» та «Esguise» для фортепіано	Партія фортепіано: В.В. Пухальський

5 грудня	«Albumblätter» для віолончелі Друга симфонія Сюїта «Пори року» для жіночого хору та ор- кестру	Виконавці: Оркестр ІРМТ С. Козолупов (віолончель); Диригент – Р.М. Глієр
1918		
20 жовтня	Романси	Виконавці: Д.Л. Рєпіна (спів), Р.М. Глієр, С.В. Тарновський (фортепіано), М.Г. Ерденко (скрипка)
24 жовтня	Перша симфонія	Виконавці: Оркестр ІРМТ Диригент – Р.М. Глієр
1919		
15 лютого	Романси	Виконавці: Є. Мусатової-Кульженко (спів); Р.М. Глієр (фортепіа- но)
23 лютого	Танці з балету «Хрїзіс» Романс «Кузнецы»	Виконавці: М.В. Бочаров (вокал)

3. Фрагменти рецензій на концерти Р.М. Глієра.

Києв- лянин	№340	9.12.1914	стр.5	Рубрика «Наука, литера- тура и искусст- во»	«Симфониче- ский концерт учащихся в консервато- рии»	А. Кан евцов
<p>«...Состав ученического оркестра, доведённый до 50 с лишком человек, представляет уже довольно равновесное соединение инструментальных групп; по сравнению результатов первого опыта (в феврале текущего года) и настоящего – оркестр, руководимый г. Глиэром сделал очевидные успехи в отношении общей стройности и ритмичности игры, тем более, что переход от скромной по относительно лёгким техническим условиям симфоний Моцарта <i>Es-dur</i>, продемонстрированной в первом концерте, к сложной симфонии Рубинштейна – уже составляет большой шаг вперед для такой юной, ещё не окрепшей организации как консерваторский оркестр. Конечно, в нём, судя по пере-</p>						

даче «Океана», есть ещё заметные недостатки: исполнение неоднозначными штрихами, неопрятная интонация в струнных, слабый тон, контрабасов, плохой строй, да и вообще неважное качество почти всех деревянных инструментов, что нередко вносит неприятные диссонансы в общую звуковую массу. Намного удачнее исполнены были аккомпанемент к концертам и отрывки из ораторий. Во всяком случае чрезвычайно приятно констатировать тот факт, что наша консерватория обзавелась своим оркестром, поставив дальнейшее её совершенствование, по-видимому, на прочных основаниях».

Последние новости	№2780	17.12.1914	с. 3	«Третий симфонический концерт»	Н. Шипович
<p>«...Исполнение оратории [«Потоп» К. Сен-Санса] нельзя назвать блестящим. Только оркестр был на должной высоте. Хор, вымуштрованный настолько, насколько это было возможно (здесь нужно приветствовать дирижёрские заслуги г.Глиэра), хотя и звучал довольно стройно, но цельного впечатления оставить не мог....Эскизы (3 симфонических эскиза «Море» Дебюсси – И. Т.) мастерски были проведены г. Глиэром. Замечательно, сильное впечатление производит симфоническая поэма Франка «Le chasseur maudit». Поэма была исполнена г. Глиэром с большим подъёмом, ярко, цельно».</p>					

Киевлянин	№5	5.01.1915	стр.1	ст. «Итоги музыкальной жизни»	А. Каневцов
<p>«...Отчасти далеко не всегда была содержательна и разнообразная программа концертов, в общем страдающая бессистемностью, отчасти же неопытность Р.М. Глиэра, как организатора концертов и толкователя программы, который при всём своём музыкальном творческом даровании, при всестороннем понимании образцов искусства, все же пока не обнаружил в достаточной мере одного весьма важного в дирижёрском искусстве качества – властной силы собственного увлечения, той искры, той магнетической силы, дирижёрского экстаза, которая всецело покоряет себе оркестр, и слушателей в процессе воссоздания желанного настроения; вследствие этого и оркестр, не чувствуящий на себе влияния такой художественной</p>					

силы, нередко играл статично, вяло, а иногда даже и неприятно в техническом отношении».

**ПРЕСА ПРО ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ Р.М. ГЛІЄРА В КИЄВІ.
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК КИЇВСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ
ПЕРІОДИКИ. 1913–1920**

1913

«Киевлянин»

№ Га-зети	Дата	Сторін-ка	Автор	Назва статті та анотація
307	07.11.	5	О. Канєвцов	Рубрика «Наука, література и искусство». Рецензія на концерт від 4.11, присвячений 50-річчю діяльності ІРМТ та відкриттю Київської консерваторії. У програмі 1 відділу вперше звучить симфонія В.В. Пухальського «В горах». Диригент – Р.М. Глієр.

«Киевская мысль»

322	21.11	4	б/п	Рубрика «Театр и музыка». Анонс. Перший в сезоні симфонічний концерт 22.11 в міському театрі. Программа – твори О.К. Глазунова, А.К. Лядова, Ф. Шопена, Р. Штрауса. Партія фортепіано – О.О. Бекман-Щербіна. Диригент – Р.М. Глієр.
326	25.11	4	Дз.	Рубрика «Театр и музыка». Рецензія на симфонічний концерт 22.11.

«Русская музыкальная газета»

50	15.12	1169–1170	б/п	Стаття «Концерты в Киеве». Рецензія на концерт 22.11 – про перше симфонічне зібрання в новому сезоні в Києві. У програмі першого відділу вперше звучала симфонія
----	-------	-----------	-----	--

				В.В. Пухальського «В горах». Диригент – Р.М. Глієр.
--	--	--	--	--

«Южная копейка»

1015	4.11	2	б/п	Стаття «Открытие Киевской консерватории». Камерний вечір. Анонс. У програмі – Струнний квартет ор. 2 та романси Р.М. Глієра.
1016	5.11	3	б/п	Стаття «Торжества в консерватории». Рецензія на концерт від 4.11, присвячений 50-річчю діяльності ІРМТ та відкриттю Київської консерваторії. У програмі першого відділу вперше звучала симфонія В.В. Пухальського «В горах». Диригент – Р.М. Глієр.

«Dziennik Kijowski»

293	6.11	3	б/п	Стаття про урочисте відкриття Київської консерваторії.
-----	------	---	-----	--

1914

«Вечерняя газета»

489	6.10	3	б/п	Рубрика «Театр и музыка». Анонс. У програмі – твори А.С. Аренського, П.І. Чайковського, Г.Е. Конюса. Партія фортепіано – Г.М. Беклемішев. Диригент – Р.М. Глієр.
-----	------	---	-----	---

«Киев»

62	7.03	5	б/п	Рубрика «Театр и музыка». Стаття «Симфонічний концерт». Рецензія на симфонічний концерт від 5.03 з констатацією фактів, без критичної оцінки. У програмі – твори О.М. Скрябіна, С.В. Рахманінова, І.А. Саца, М.М. Сікарда, Р.М. Глієра (Симфонія № 2), що вперше звучали в Києві.
----	------	---	-----	--

				Партія скрипки – М.М. Сікард. Диригент – Р.М. Глієр.
--	--	--	--	---

«Киевлянин»

25	25.01	1	б/п	Оголошення. 3.02 симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії в залі купецького зібрання. У програмі – Симфонія (Es dur), Увертюра з опери «Чарівна флейта» В.А. Моцарта, Концерт для фортепіано з оркестром (d moll) І ч. Л. ван Бетховена, «Орфей» (арія) К.В. Глюка, Концерт для двох скрипок з оркестром (d moll) Й.С. Баха. Солісти – О. Брон (фортепіано), М.Л. Столяревський та Подиновський (скрипка). Диригент – Р. М. Глієр. Див. також «Киевлянин» № 32 (1.02.; С. 4).
37	6.02	5	О. Канєвцов	Рубрика «Наука, література и искусство». Симфонічний концерт учнів Київської консерваторії. Рецензія на концерт 3.02, в якій подана історія формування оркестру, вказані недоліки виконання ним концертної програми. У програмі – Симфонія (Es dur), Увертюра з опери «Чарівна флейта» В.А. Моцарта, Концерт для ф-но з орк. (d moll) І ч. Л. Бетховена, «Орфей» (арія) К.В. Глюка, Концерт для двох скрипок з орк. (d moll) Й.С. Баха. Солісти – О. Брон (ф-но), М.Л. Столяревський та Подиновський (скрипка). Диригент – Р. М. Глієр.
63	4.03	4	О. Канєвцов	Рубрика «Театр и музыка». Стаття «Концерт співачки Є.І. Мусатової-Кульженко». Рецензія на концерт від 1.03. У програмі – твори Р.М. Глієра, І.Ф. Стравінського.

67	8.03	5	О. Канєвцов	Рубрика «Наука, література и искусство» Рецензія на симфонічний концерт ІРМТ, що відбувся 5.03 в міському театрі з негативною оцінкою диригентської діяльності Р.М. Глієра. У програмі – твори О.М. Скрябіна, С.В. Рахманінова, І.А. Саца, М.М.Сікарда, Р.М. Глієра (Симфонія № 2), що вперше звучали в Києві. Партія скрипки – М.М. Сікард. Диригент – Р.М. Глієр.
74	15.03	1	б/п	Оголошення. 17.03 – Другий симфонічний концерт в сезоні студентського оркестру Київської консерваторії в залі купецького зібрання. У програмі – твори Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона, К. Вебера, Дж. Мейєрбера. Партія скрипки – студент Мар'яненко (клас професора М.Г. Ерденка). Диригент – Р.М. Глієр. Див. анонс також «Киевская мысль» № 73 (14.03 ст. 4).
80	21.03	1	б/п	Оголошення. 22.03 – 5-й учнівський вечір у залі Київської консерваторії. У програмі – твори Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона, К. Вебера, Дж. Мейєрбера. Партія скрипки – студент Мар'яненко (клас професора М.Г. Ерденка). Диригент – Р.М. Глієр. Див. також анонс «Киевская мысль» № 81 (22.03), «Последние новости» № 2330 (13.03).
332	1.12	1	б/п	Оголошення. 7.12 симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії. Програма присвячена 20-тій річниці з дня смерті А. Г. Рубінштейна. Солісти – Пітецький (віолончель), А. Сатановський, Рязанська, Шерман (ф-но), Добровольська, Коп'єва, Свірідова, Кочергін

				(спів). Диригент – Р. М. Глієр. Див. також анонс «Киевлянин» № 338 (7.12).
339	8.12	1	б/п	Оголошення. 15.12 – Третій симфонічний концерт студентського оркестру, присвячений творам французьких композиторів (К. Сен-Санса, К. Дебюссі, Е. Лало, С. Франка). Партія скрипки – М.Г. Ерденко. Диригент – Р.М. Глієр.
340	9.12	5	О. Канєвцов	Рецензія на концерт від 7.12, в якій критик відзначає значні досягнення студентського оркестру.

«Киевская мысль»

40	9.02	5	б/п	Стаття «Камерный вечер». Анонс. Програма – твори Р.М. Глієра.
44	13.02	5	Дз.	Рубрика «Театр и музыка». «К образованию симфонического оркестра из учащихся консерватории». Рецензія на концерт 3.02, в якій критик схвалює першу спробу Р.М. Глієра організувати оркестр власними силами Київської консерваторії. У програмі – Симфонія (Es-dur), Увертюра з опери «Чарівна флейта» В.А. Моцарта, Концерт для ф-но з орк. (d moll) I ч. Л. ван Бетховена, «Орфей» (арія) К.В. Глюка, Концерт для двох скрипок з орк. (d-moll) Й.С. Баха. Солісти – О. Брон (ф-но), М.Л. Столяревський та Подиновський (скрипка). Диригент – Р.М. Глієр.
64	5.03	1	б/п	Оголошення. 5.03 – 5-й симфонічний концерт ІРМТ в міському театрі. В концерті бере участь професор консерваторії в Амстердамі М.М. де-Сікард. У програмі – твори О.М. Скрибіна, С.В. Рахманінова, І.А. Саца, М.М. Сікарда, Р.М. Глієра (Симфонія № 2), що вперше звучали в

				Києві. Партія скрипки – М.М. Сікард. Диригент – Р.М. Глієр. Див. також анонс «Вечерняя газета» №274 (25.01), «Киевская вечерняя газета» № 2319 (2.03).
67	8.03	5	Дз.	Рубрика «Театр и музыка». Рецензія на 5-й симфонічний концерт ІРМТ з позитивною оцінкою Р.М. Глієра як диригента та композитора.
271	2.10	1	б/п	Анонс на симфонічний концерт від 3.10. У програмі – твори А.С. Арєнського, П.І. Чайковського, Г.Е. Конюса. Партія фортепіано – Г. Бєклємішев. Диригент – Р.М. Глієр. Див. також анонс у № 274 від 5.10 с. 3.
275	6.10.	5	Дз.	Рецензія на симфонічний концерт від 3.10. У програмі – твори А.С. Арєнського, П.І. Чайковського, Г.Е. Конюса. Партія фортепіано – Г. Бєклємішев. Диригент – Р.М. Глієр.

«Последние новости»

№ Га-зети	Дата	Сторінка	Автор	Назва статті та анотація
2335	18.03	3	Л-ій	Стаття «Второй симфонический концерт консерватории». Рецензія на концерт від 17.03 з позитивною оцінкою оркестру. У програмі – твори Ф. Шубєрта, Ф. Мендєльсона, К. Вебера, Дж. Мєйєрбєра. Партія скрипки – студент Мар'яненко (клас профєсора М.Г. Ерденка). Диригент – Р.М. Глієр.
2780	17.12	3	М. Шиповіч	Стаття «Третий симфонический концерт»

				Рецензія на концерт від 15.12 з позитивною оцінкою на диригентську та організаторську діяльність Р.М. Глієра. У програмі – твори французьких композиторів (К. Сен-Санса, К. Дебюссі, Е. Лало, С. Франка). Диригент – Р.М. Глієр.
2769	24.12	3	М. Шиповіч	Стаття «Четвертий симфонічний концерт». Рецензія на концерт від 22.12 з участю В.В. Пухальського. У програмі – твори київських композиторів: Симфонія f-moll Ріба, танці з опери «Буйний вітер» Тутковського, фортепіанний концерт Пухальського, «Сирени» Глієра, антракт до 4 дії з опери «Тарас Бульба» Лисенка. Диригент – Р.М. Глієр.

«Dziennik Kijowski»

63	7.03	3	W.T.D.	Стаття «Z teatru i muzyki». Рецензія на 5-й симфонічний концерт ІРМТ з позитивною оцінкою Р.М. Глієра як диригента та композитора.
----	------	---	--------	---

1915

«Киевлянин»

№ Газети	Дата	Сторінка	Автор	Назва статті та анотація
5	5.01	4	О. Канєвцов	Стаття «Підсумки музичного життя в Києві за 1914 рік». Рецензія з негативною критикою диригентської діяльності Р.М. Глієра.
16	16.01	1	б/п	Оголошення. 18.01 <i>Перший авторський концерт Р.М. Глієра в Києві.</i> У програмі – Октет ор. 5 (для 4-х скрипок, 2-х альтів, 2-х віолончелей); Feuilles d'Album, ор. 51 (для віолончелі та фортепіано), романси для голосу з фортепіано. Виконавці: С.Б. Беліна-Скупевська

				(спів), Ф.В. фон-Мулерт (віолончель), С.В. Тарновський (ф-но), М.Г. Ерденко, С.К. Каспін, Д.Н. Ужулетський та М. Л. Столяревський (скрипка), Є.А. Риб, Ш.І. Штільман (альт), І.І. Козлов (віолончель).
20	20.01	4	О. Канєвцов	Рубрика «Наука, література і искусство». «Четвертое утро камерной музыки». Рецензія на концерт від 18.01, перший авторський концерт Р.М. Глієра в Києві, з негативною оцінкою Глієра-композитора.
40	9.02	1	б/п	Оголошення. 17.02 – 2-й симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії. У програмі – твори П.І. Чайковського, Е. Лало, П. Гензеля, Ф. Шопена. Виконавці: Юрченко, Захаржевський (валторни), М.Л. Столяревський (скрипка), Муравкіна (ф-но). Диригент – Р.М. Глієр. Див. анонс також «Киев» № 397 (17.02).
51	20.02	3	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література і искусство». Рецензія на концерт від 17.02 з позитивною оцінкою виконання. У програмі – твори П.І. Чайковського, Е. Лало, П. Гензеля, Ф. Шопена. Виконавці: Юрченко, Захаржевський (валторни), М.Л. Столяревський (скрипка), Муравкіна (ф-но). Диригент – Р.М. Глієр.
64	5.03	1	б/п	Оголошення. 12.03 – 3-й симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії. Програма – твори К. Сен-Санса. Виконавці: Макаров (ф-но), Черняков (скрипка), Глуховська, Шефтель, Корицька, Блюм, Ласін

				(спів). Диригент – Р.М. Глієр. Див. анонс також «Киевская мысль» № 68 (9.03), «Киев» №420 (12.03).
73	14.03	3	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література і искусство» 3-й симфонічний концерт студентів консерваторії. Рецензія на концерт від 12.03 з позитивною оцінкою оркестру, диригентської та організаторської діяльності Р.М. Глієра. Програма – твори К. Сен-Санса. Виконавці: Макаров (ф-но), Черняков (скрипка), Глуховська, Шефтель, Корицька, Блюм, Ласін (спів). Диригент – Р.М. Глієр.
89	2.04	1	б/п	Оголошення. 5.04 - Перший оперний спектакль студентів Київської консерваторії в міському театрі. У програмі – сцени з опер «Аїда» та «Травіата» Дж. Верді, «Віра Шелога» М.А. Римського-Корсакова. Диригент – Р.М. Глієр. Див. анонс також «Киевская мысль» № 94 (5.04), «Киев» № 442 (5.04).
94	7.04	4	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література і искусство». Рецензія на оперний спектакль від 5.04 у міському театрі. У програмі – сцени з опер «Аїда» та «Травіата» Дж. Верді, «Віра Шелога» М.А. Римського-Корсакова. Диригент – Р.М. Глієр.
285	16.10	1	б/п	Оголошення. 16.10 симфонічний концерт студентів Київської консерваторії, присвячений творам О.М. Скрибіна. Партія фортепіано – О.О. Бекман-Щербіна. Диригент – Р.М. Глієр.
288	19.10	3	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література і искусство»

				Рецензія на концерт від 16.10 з позитивною оцінкою Глієра-диригента. У програмі – твори О.М. Скрябіна. Партія фортепіано – О.О. Бекман-Щербіна. Диригент – Р.М. Глієр.
--	--	--	--	--

«Киевская мысль»

75	16.03	5	Дз.	Рубрика «Театр и музыка» Рецензія на симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії від 12.03 з творів К. Сен-Санса. Виконавці: Макаров (ф-но), Черняков (скрипка), Глуховська, Шефтель, Корицька, Блюм, Ласін (спів). Диригент – Р.М. Глієр.
97	8.04	5	Дз.	Рубрика «Театр и музыка». Рецензія на оперний спектакль студентів консерваторії 5.04. В програмі – сцени з опер «Аїда» та «Травіата» Дж. Верді, «Віра Шелога» М.А. Римського-Корсакова. Диригент – Р.М. Глієр.
289	18.10	5	Дз.	Рубрика «Театр и музыка». Рецензія на симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії з творів О.М. Скрябіна. Партія фортепіано – О.О. Бекман-Щербіна. Диригент – Р.М. Глієр.

«Последние новости»

2991	6.04	4	М.Шиповіч	Стаття «Театр». Рецензія на оперний спектакль студентів Київської консерваторії від 5.04 з позитивними відгуками про виконавців. У програмі – сцени з опер «Аїда» та «Травіата» Дж. Верді, «Віра Шелога» М.А. Римського-Корсакова. Диригент – Р.М. Глієр.
------	------	---	-----------	--

«Dziennik Kijowski»

№ Газети	Дата	Сторінка	Автор	Назва статті та анотація
92	5.04	1	б/п	Анонс. 5.04. – Оперний спектакль студентів Київської консерваторії. У програмі – сцени з опер «Аїда» та «Травіата» Дж. Верді, «Віра Шелога» М.А. Римського-Корсакова. Диригент – Р.М. Глієр.
285	16.10	1	б/п	Анонс. Симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії з творів О.М. Скребіна. Партія фортепіано – О.О. Бекман-Щербіна. Диригент – Р.М. Глієр.

1916

«Вечерняя газета»

1028	5.04	3	б/п	Оголошення. 16.04 – другий студентський оперний спектакль в міському театрі. У програмі – 2, 3 акти з опера «Вража сила» О.М. Серова та 2 і 3 акти з опери «Севільський цирюльник» Дж. Россіні. Диригент – Р.М. Глієр. Сценічна постановка С.Н. Жданова.
1039	18.04	3	б/п	Рубрика «Театр и музыка» Стаття «Консерватория». Рецензія на оперний спектакль 5.04. Диригент – Р.М. Глієр.

«Киевлянин»

23	23.01	1	б/п	Оголошення. 24.01 концерт камерної музики ІРМТ. У програмі Струнний квартет ор. 2 Р.М. Глієра. Див. анонс також «Киевская мысль» № 23 (23.01).
26	26.01	4	О. Канєвцов	Рубрика «Наука, литература и искусство». Рецензія на концерт 24.01-5-й ранок камерної музики.
69	9.03	1	б/п	Оголошення. Вечір оперних вправ

				студентів класу співу Київської консерваторії в залі консерваторії. У програмі – сцени з опер «Евгеній Онегін» П.І. Чайковського, «Русалка» С. Даргомижського, «Фауст» Ш. Гуно та «Царева наречена» М.А. Римського-Корсакова. Диригує – Р.М. Глієр.
86	26.03	1	б/п	Оголошення. 26.03 симфонічний концерт студентського оркестру консерваторії. У програмі – Симфонія № 2 (D dur) Л. ван Бетховена. Диригент – Р.М. Глієр.
88	28.03	4	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література и искусство». Рецензія на симфонічний концерт від 26.03 студентського оркестру Київської консерваторії. У програмі – Симфонія № 2 (D-dur) Л. ван Бетховена. Диригент – Р. М. Глієр.
90	30.03	1	б/п	Оголошення. 30.03 симфонічний концерт студентського оркестру Київської консерваторії, присвячений творам О.М. Скрябіна. Партія фортепіано – студент Альперін (клас професора Г. Беклемішева). Диригент – Р.М. Глієр. Див. також анонс «Киевская мысль» №90 (30.03).
108	19.04	3	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література и искусство». Рецензія на «Вечір оперних вправ» студентів класу співу Київської консерваторії в залі консерваторії. В програмі – сцени з опер «Евгеній Онегін» П.І. Чайковського, «Русалка» О.С. Даргомижського, «Фауст» Ш. Гуно та «Царева наречена» М. А. Римського-Корсакова. Диригент – Р.М. Глієр.
303	1.11	3	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література и искусство». Рецензія на другий камерний кон-

				церт ІРМТ, де виконувався романс «Сладко пел душа-соловушка» Р.М. Глієра. Виконала – Маршалова.
324	22.11	3	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література і мистецтво». Рецензія на симфонічний концерт ІРМТ від 18.11. У програмі – твори І.Ф. Стравінського, С.С. Прокоф'єва, К.А. Гартмана та М.М. Черепніна. Партія фортепіано – С.С. Прокоф'єв. Диригент – Р.М. Глієр.
343	11.12	4	О.Канєвцов	Рубрика «Наука, література і мистецтво». Рецензія на 2-й вечір фортепіанних дуетів. У програмі – чотири невеликі п'єси («Valse triste», «Chanson», «Air de balliet», «Mazurka») для фортепіано з ор. 41 Р.М. Глієра. Виконавці – професори Київської консерваторії О. Брон та А. Сатановський.

1917

«Києвлянин»

№ Газети	Дата	Сторінка	Автор	Назва статті та анотація
17	17.01	3	О.Канєвцов	Розділ «Наука, література і мистецтво». Рубрика «Київське відділення ІРМТ». Рецензія на 5-й симфонічний концерт від 12.01, який був присвячений творам Р.М. Глієра і пройшов під керівництвом диригента московської імператорської опери Е. Купера. В програмі – «Ілля Муромець» (ор. 42), симфонічна поема «Сирени» та «Русалка» (романс із супроводом оркестру). Солістка –

				Степанова. Диригент – Е. Купер.
64	5.03	1	б/п	Анонс про концерт В. В. Пухальського, в якому він грав мініатюри Р. М. Глієра: «Chansons simple» та «Esguisse». У програмі – твори Бетховена, Шумана, Шопена, Лисенка, Глієра, Пухальського, Ліста. Див. також цей анонс в «Киевлянин» № 69 (від 10.03), № 71 (від 12.03) та в «Киевская мысль» № 62 (від 3.03) та №63 (від 4.03).
73	14.03	1	б/п	Анонс на Третій симфонічний концерт Р.М. Глієра, який відбудеться 19.03 за участю відомого піаніста М.А. Орлова. У програмі – Концерт для фортепіано з оркестром № 2 С.В. Рахманінова, Симфонія № 1 Р.М. Глієра. Диригент – Р.М. Глієр. Див. також анонс в «Киевлянин» № 75 (від 16.03).
77	19.03	4	О.Канєвцов	Рецензія на концерт В.В. Пухальського від 12.03, в якому він виконував мініатюри Р.М. Глієра: «Chansons simple» та «Esguisse».

«Киевская мысль»

72	13.03	1	б/п	Анонс. 14.03. Симфонічний концерт студентів консерваторії під керівництвом директора Р.М. Глієра. Програма – твори П.І. Чайковського. Виконавці: Жолобовська, Макарова, Матусевич (спів); Сатановський (ф-но); Големба (скрипка); Козлов (віолончель) та оркестр консерваторії.
73	14.03	1	б/п	Анонс. 14.03. Симфонічний концерт студентів консерваторії під керівництвом директора Р.М. Глієра. Програма – твори

				П.І. Чайковського. Виконавці: Жолобовська, Макарова, Матусевич (спів); Сатановський (ф-но); Големба (скрипка); Козлов (віолончель) та оркестр консерваторії.
257	23.11 Ранковий випуск	1	б/п	Анонс. 5.12. Перший симфонічний концерт ІРМТ під керівництвом Р.М. Глієра. У програмі – «Симфонія № 2» Р.М. Глієра, Сюїта «Пори року» для жіночого хору та оркестру; «Рососо» П.І. Чайковського. Партія віолончелі – І. Пресс.
280	5.12 Ранковий випуск	1	б/п	Анонс. 5.12. Перший симфонічний концерт ІРМТ під керівництвом Р. М. Глієра. Внаслідок не приїзду І. Пресса, в концерті люб'язно погодився взяти участь професор київської консерваторії С.М. Козолупов (віолончель). У програмі – «Симфонія № 2» Р.М. Глієра, Сюїта «Пори року» для жіночого хору та оркестру; «Рососо» П.І. Чайковського.
139	8.12 Вечірній випуск	4	Дз.	Рубрика «Театр». Заголовок «Концерт С.М. Козолупова». Рецензія на концерт від 5.11. на перший симфонічний концерт ІРМТ під керівництвом Р.М. Глієра. У програмі – Концерт Сен-Санса; «Рососо» Чайковського; невеликі п'єси Сен-Санса, Римського-Корсакова, Форе та «Albumblätter» (для віолончелі) Глієра; Реквієм для трьох віолончелей Поппера. Виконавці – професори Київської консерваторії – Ілевайський, Цеделер, Козолупов (віолончель), Ашман (фортепіано).

«Последние новости»

4267	14.01	4	М. Ш-ъ	Рубрика «Театр». Заголовок «П'ятий симфонічний концерт». Рецензія на 5-й симфонічний концерт від 12.01, який був присвячений творам Р.М. Глієра і пройшов під керівництвом диригента московської імператорської опери Е.Купера. У програмі – Симфонія №3 «Ілля Муромець» (ор. 42) (ВПЕРШЕ В КИЄВІ), симфонічна поема «Сирени» та «Русалка» (романс із супроводом оркестру). Солістка – Степанова.
4819 вечі- рня	9.12	3	М.Ш.	Рубрика «Театр». «Перший симфонічний концерт». Рецензія на 1-й симфонічний концерт ІРМТ від 5.12. У програмі: Симфонія c-moll Р.М. Глієра та Сюїта для жіночого хору «Пори року».

1918

«Голос Києва»

№ Газети	Дата	Сторінка	Автор	Назва статті та анотація
134	22.10.	1	б/п	Анонс. 24.10 у міському театрі перший симфонічний концерт ІРМТ. У програмі: Перша симфонія Р. Глієра; «В лунном свете» О. Юрасовського; Концерт для віолончелі з оркестром К. Сен-Санса; Увертюра із опери «Орестея» С. Танєєва. Партія віолончелі – професор київської консерваторії Іосиф Пресс. Диригент – Р.М. Глієр.
136	24.10	1	б/п	Анонс. 24.10 у міському театрі перший симфонічний концерт ІРМТ. У програмі: Перша симфонія Р. Глієра; «В лунном свете» О. Юрасовського; Концерт для ві-

				олончелі з оркестром К. Сен-Санса; Увертюра із опери «Орестея» С. Танєєва. Партія віолончелі – професор київської консерваторії Іосиф Пресс. Диригент – Р.М. Глієр.
142	31.10	4	О.Канєвцов	Рубрика «Театр». Заголовок «Симфонічний концерт». Рецензія на перший симфонічний концерт ІРМТ. У програмі: Перша симфонія Р. Глієра; «В лунном свете» О. Юрасовського; Концерт для віолончелі з оркестром К. Сен-Санса; Увертюра із опери «Орестея» С. Танєєва. Партія віолончелі – професор київської консерваторії Іосиф Пресс. Диригент – Р.М. Глієр.
160	21.11	1	б/п	Анонс. 21.11 у міському театрі симфонічний концерт пам'яті П.І. Чайковського. Виконавці – професор київської консерваторії Г.Н. Беклемішев (фортепіано) та артистка опери Зіміна (Москва), Н.П. Кошиц (спів). Диригент – Р.М. Глієр.
164	26.11	4	О.Канєвцов	Рубрика «Театр». Заголовок «Симфонічний концерт пам'яті П.І. Чайковського». Рецензія на симфонічний концерт пам'яті П.І. Чайковського від 21.11. Виконавці – професор київської консерваторії Г. Беклемішев (фортепіано) та артистка опери Зіміна (Москва), Н. П. Кошиць (спів). Диригент – Р.М. Глієр.

«Киевская мысль»

195	24.10	1	б/п	Анонс. 24.10 у міському театрі перший симфонічний концерт ІРМТ. У програмі: Перша симфонія Р. Глієра; «В лунном свете» О. Юрасовського; Концерт для ві-
-----	-------	---	-----	--

				олончелі з оркестром К. Сен-Санса; Увертюра із опери «Орестея» С. Танєєва. Партія віолончелі – професор київської консерваторії Іосиф Пресс. Диригент – Р.М. Глієр.
211	11.11	1	б/п	Анонс. 21.11 у міському театрі симфонічний концерт пам'яті П.І. Чайковського. Виконавці – професор київської консерваторії Г.Н. Беклемішев (фортепіано) та артистка опери Зіміна (Москва), Н.П. Кошиць (спів), оркестр консерваторії. Диригент – Р.М. Глієр. Див.також цей анонс в «Киевская мысль» № 215 (від 15.11), № 219 (від 20.11), №220 (від 21.11).

«Последние новости»

№ Газети	Дата	Сторінка	Автор	Назва статті та анотація
5241	16.10 Вечірній випуск	3	б/п	Рубрика «Театр». Анонс. Заголовок «Концерти музичного товариства» 24.10 у міському театрі перший симфонічний концерт ІРМТ. У програмі: Р. Глієр Перша симфонія; О. Юрасовський «В лунном свете»; К. Сен-Санс Концерт для віолончелі з оркестром; С. Танєєв Увертюра із опери «Орестея». Партія віолончелі – професор київської консерваторії, Іосиф Пресс. Диригент – Р.М. Глієр.
5247	19.10 Вечірній випуск	1	б/п	Анонс. 20.10. Перший ранок камерної музики. У програмі: Соната для фортепіано та скрипки Норена; Романси Глієра; Соната для скрипки та фортепіано Штрауса. Виконавці: Д.Л. Рєпіна (спів), Р.М. Глієр, С.В. Тарновський (фортепіано), М.Г. Ерденко (скрипка).

5248	20.10	1	б/п	Анонс. 20.10. Перший ранок камерної музики. У програмі: Соната для фортепіано та скрипки Норена; Романси Глієра; Соната для скрипки та фортепіано Штрауса. Виконавці: Д.Л. Рєпіна (спів), Р.М. Глієр, С.В. Тарновський (фортепіано), М.Г. Ерденко (скрипка).
5253	23.10 Вечірній випуск	1	б/п	Анонс. 24.10 у міському театрі перший симфонічний концерт ІРМТ. У програмі: Перша симфонія Р. Глієра; «В лунном свете» О. Юрасовського; Концерт для віолончелі з оркестром К. Сен-Санса; Увертюра із опери «Орестея» С. Танєєва. Виконавці – професор київської консерваторії Іосиф Пресс (віолончель); диригент – Р.М. Глієр.
5254	24.10 Вечірній випуск	1	б/п	Анонс. 24.10 у міському театрі перший симфонічний концерт ІРМТ. У програмі: Р. Глієр Перша симфонія; О. Юрасовський «В лунном свете»; К. Сен-Санс Концерт для віолончелі з оркестром; С. Танєєв Увертюра із опери «Орестея». Партія віолончелі – професор київської консерваторії Іосиф Пресс. Диригент – Р.М. Глієр.
5262	29.10	4	б/п	Рубрика «Театр». Заголовок «Перший симфонічний концерт». Рецензія на 1-й симфонічний концерт ІРМТ від 24.10. У програмі: Р. Глієр Перша симфонія; О. Юрасовський «В лунном свете»; К. Сен-Санс Концерт для віолончелі з оркестром; С. Танєєв Увертюра із опери «Орестея». Диригент – Р.М. Глієр.

«Свободные мысли»

5	21.10	1	б/п	Анонс. 24.10 в міському театрі перший симфонічний концерт ІРМТ.
---	-------	---	-----	---

				У програмі: Перша симфонія Р. Глієра; «В лунном свете» О. Юрасовського; Концерт для віолончелі з оркестром К. Сен-Санса; Увертюра із опери «Орестея» С. Танєєва. Партія віолончелі – професор київської консерваторії Іосиф Пресс. Диригент – Р. М. Глієр.
9	18.11	4	б/п	Анонс. Рубрика «Театр и искусство». Заголовок «Симфонічний концерт пам'яті П.І. Чайковського». 21.11. в міському театрі концерт пам'яті П.І. Чайковського. У програмі: Серенада ор.48; арія із опери «Чародійка», концерт для фортепіано з оркестром; увертюра «Ромео і Джульєтти». Виконавці – професор київської консерваторії, Г.Н. Беклемішев (фортепіано) та артистка опери Зіміна (Москва), Н.П. Кошиць (спів). Диригент – Р.М. Глієр.

1919

«Известия»

№ Га-зети	Дата	Сторінка	Автор	Назва статті та анотація
2	14.02	4	б/п	Анонс. Рубрика «Театр». Заголовок «Утро романсов Глиэра». 15.02 в залі консерваторії відбудеться ранок романсів Р.М. Глієра у виконанні Є. Мусатової-Кульженко й автора.

1. Б/п, «Первый симфонический концерт» // *Последние новости*. – 1918. – 29.10. – № 5262. – С. 4.
2. Б/п, б/п. // *Рада*. – 1909. – 08.07. – № 153. – С. 3.
3. Б/п, «Концерты в Киеве» // *Русская музыкальная газета*. – 1913. – 15.12. – № 50. – С. 1169–1170.
4. Б/п, Торжества в консерватории // *Южная копейка*. – 1913. – 05.11. – № 1016. – С. 3.

5. Глиэр, Р. М. Статьи и воспоминания / Р. Глиэр. – М.: Музыка, 1975. – 219 с.
6. Глиэр, Р.М. Статьи. Воспоминания. Материалы: в 2 т. / ред. В. М. Богданова-Березовского – Т. 1. – М.–Л.: Музыка, 1965. – 392 с.
7. Гулинская, З. Р.М. Глиэр / З. Гулинская. – М. : Музыка, 1986. – 222 с.
8. Дз., [Без назви] / А. Дзимитровский // Киевская мысль. – 1913. – 25.11. – № 326. – С. 4.
9. Дз., К образованию симфонического оркестра из учащихся консерватории / А. Дзимитровский // Киевская мысль. – 1914. – 13.02. – № 44. – С. 5.
10. Дз., [Без назви] / А. Дзимитровский // Киевская мысль. – 1914. – 08.03. – № 67. – С. 5.
11. Дз., [Без назви] / А. Дзимитровский // Киевская мысль. – 1915. – 18.10. – № 289. – С. 5.
12. Дз., Концерт С.М. Козолупова / А. Дзимитровский // Киевская мысль. – 1917. – 08.12. – № 139. – С. 4.
13. Зинькевич, Е. Концерт и парк на крутояре... (Киев музыкальный XIX – начала XX ст.) / Зинькевич Е. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. – 316 с.
14. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1913. – 07.11. – № 307. – С. 5.
15. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1914. – 08.03. – № 67. – С. 5.
16. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1914. – 09.12. – № 340. – С. 5.
17. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1915. – 05.01. – № 5. – С. 4.
18. Каневцов О. «Четвертое утро камерной музыки» / Каневцов О. // Киевлянин. – 1915. – 20.01. – № 20. – С. 4.
19. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1915. – 20.02. – № 51. – С. 3.
20. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1915. – 14.03. – № 73. – С. 3.
21. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1915. – 19.10. – № 288. – С. 3.
22. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1916. – 26.01. – № 26. – С. 4.
23. Каневцов О. [Без назви] / О. Каневцов // Киевлянин. – 1916. – 11.12. – № 343. – С. 4.
24. Каневцов О. «Симфонічний концерт» / О. Каневцов // Голос Киева. – 1918. – 31.10. – № 142. – С. 4.

25. Канєвцов О. «Симфонічний концерт пам'яті П.І. Чайковського» / О. Канєвцов // *Голос Києва*. – 1918. – 26.11. – № 164. – С. 4.
26. Клин, В. *Музичне життя Києва кінця 19 – початку 20 ст.* / Клин В. // *Київ музичний*. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 49–53.
27. Сигал, А. *Встречи с Глиером* / А. Сигал // Р.М. Глиер *Статьи. Воспоминания. Материалы: в 2 т.* / ред. В.М. Богданова-Березовского. – Т. 2. – М.–Л.: Музыка, 1967. – С. 261–274.
28. Скорульська, Р. «Скерцо» на тему історичного «папірця» / Р. Скорульська // *Музыка*. – 1998. – № 4. – С. 25.
29. Персон, Д.М. *Концерты, поездки, встречи* / Д.М. Персон // Глиер Р.М. *Статьи. Воспоминания. Материалы: в 2 т.* / ред. В.М. Богданова-Березовского. – Т.1. – М.–Л.: Музыка, 1965. – С. 187–254.
30. Петрова, Н. *Рейнгольд Морицевич Глиэр* / Н. Петрова. – Л., 1962. – 118 с.
31. Шипович Н. «Первый симфонический концерт» / Н. Шипович // *Последние новости*. – 1917. – 09.12. – № 4819. – С. 3.
32. Энгель Ю. Д. *Глазами современника (Избранные статьи о русской музыке. 1898–1918)* / Ю. Д. Энгель. – М.: Советский композитор, 1971. – 527 с.

Таміліна Ілона. Рейгольд Морицевич Глієр – композитор і диригент у концертному житті Києва (1913–1920). У статті розглядається виконавська та композиторська діяльність Р.М. Глієра в роки київського періоду. У роботі представлено творче життя митця у Києві крізь погляд свідчень газетної періодики того часу та сучасників.

Ключові слова: Р. Глієр, київський період творчості, концертне життя Києва.

Тамилина Илона. Рейгольд Морицевич Глиэр – композитор и дирижер в концертной жизни Киева (1913–1920). В статье рассматривается исполнительская и композиторская деятельность Р.М. Глиэра в Киеве. В работе представлен обзор творческой жизни художника на основании свидетельств газетной периодики того времени и воспоминаний современников.

Ключевые слова: Р. Глиэр, киевский период творчества, концертная жизнь Киева.

Tamilina Iona. Reinhold Glier as a composer and a conductor in the concert life of Kyiv (1913–1920). In the article under consideration the performer and composer activity Reinhold Glier during the period then he lived in Kiev. The article presents his creative life in

Kiev through opinions newspaper evidence periodicals and contemporaries.

Keywords: R. Glier, Kiev period of creativity, the concert life of Kiev.

Юрій Зильберман

**РЕЙНГОЛЬД ГЛИЭР – ДИРЕКТОР
КИЕВСКОЙ КОНСЕРВАТОРИИ:
обстоятельства вступления в должность
в свете малоизвестных материалов и документов**

Дирекция Киевского музыкального училища неоднократно поднимала вопрос о переименовании учебного заведения в консерваторию. Когда Главная Дирекция в Петербурге дала понять, что не будет препятствовать открытию в Киеве консерватории, директор училища, прекрасный пианист, администратор и педагог Владимир Вячеславович Пухальский стал писать известным музыкантам, предлагая им преподавать в открываемом ВУЗе. Он приглашал в Киев Григория Беклемишева, выпускников Киевского музыкального училища Болеслава Яворского, Леонида Николаева и Рейнгольда Глиэра. *Цель данной статьи* – рассмотреть вопрос о назначении композитора Р. Глиэра на должность директора Киевской консерватории в свете малоизвестных материалов и документов.

Рейнгольд Морицевич Глиэр – коренной киевлянин. Он родился в Киеве, окончил Киевское музыкальное училище, затем поступил в Московскую консерваторию и к 1913 году стал известным композитором. В это время ему поступило предложение от В. Пухальского переехать в Киев и возглавить консерваторию. В архивах сохранились письма В. Пухальского и ответы на них Р. Глиэра, которые написаны за несколько месяцев до начала нового учебного года,